

VOERENS BLAEDSJE

België – Belgique

PB 3790

12/3795

Nr. 80 — oktober, november, december 2023

Heem en Natuur Voeren

Het weer en het klimaat

Voor Belgen en Nederlanders is 'het weer' gespreksonderwerp nummer één. Als je bij de bakker staat te wachten en je wilt toch iets zeggen tegen wie je daar ontmoet, met een opmerking over het weer kun je nooit iets verkeerd zeggen. Steeds vaker komt in een dergelijk gesprek ook 'het klimaat' ter sprake. Om het verschil tussen die twee termen even heel kort door de bocht aan te geven: het klimaat is het weer op de lange termijn.

Stilaan is iedereen er wel van overtuigd: het klimaat is niet meer zoals vroeger. En bijna iedereen is het er ook mee eens dat het menselijke activiteiten zijn die dat klimaat doen veranderen. We worden dus allemaal geacht ons steentje bij te dragen om het tij alsnog te keren. Dat probeer ik dus ook te doen, ook al houd ik er een eerder pessimistische visie op na: ik betwijfel of we er als mensheid in haar geheel in zullen slagen het klimaat op wereldschaal terug de goede kant op te sturen. Maar alle beetjes helpen, zei de mug en ze piste in de zee.

Hoe dan ook zullen we ons moeten instellen op de veranderingen die op ons afkomen, als we ze nu al niet beginnen te voelen. Naast vogel- en vlindersoorten die we tot nu toe alleen maar in het zuiden van Europa zagen, zullen ook minder interessante soorten hun verspreidingsgebied naar het noorden opschuiven. Om maar één voorbeeld te noemen: de tijgermug, oorspronkelijk een Aziatische soort en al aanwezig in Zuid-Europa, maar nu ook al enkele keren in ons land gesignaleerd.

Met die mug komen ook parasieten mee die ziekten kunnen veroorzaken die we tot nu toe in onze contreien niet kenden. Overheidsdiensten in België en Nederland riepen daarom de bevolking al op om a) uit te kijken naar tijgermuggen en te signaleren als je ze waarneemt, b) de soort te verhinderen om zich verder te verspreiden door hun zoveel mogelijk kansen te ontnemen om zich voort te planten. Tijgermuggen leggen hun eitjes in kleine plasjes water, maar ook in het water dat blijft staan in een oude autoband of een bakje dat ergens achteloos is achtergelaten.

Dat de klimaatverandering een opwarming is, brengt met zich mee dat er veel meer energie in de oceanen en dus ook in de atmosfeer aanwezig zal zijn. Dat beïnvloedt vervolgens op verschillende manieren het weer. We mogen ons verwachten aan zachtere (maar nattere) winters en wellicht vaker warme dagen in voor- en najaar. Klinkt mooi, maar het weer zal vooral grilliger en extremer worden.

- 654 Het weer en het klimaat
- 655 Voerense kunstenaars in Teuven
Onthulling van oorlogsmonument in Teuven
- 656 Waar ooit de gemeenschappelijke dorpspoel was
- 657 De Suisse
Wie weet meer over deze stenen?
- 659 Kraanvogels op trek
- 660 Wandelend door Teuven en 's-Gravenvoeren
- 661 Nieuw in d'r Voerense Dieksjonnaer
Reacties

Foto Wikipedia

We moeten rekening houden met het vaker voorkomen van hittegolven en droge perioden maar ook van overstromingen. Voor dat laatste houden ze in Moelingen en 's-Gravenvoeren nu al af en toe hun hart vast. Het 'klimaatrobuuster' maken van Voeren mag terecht hoog op de agenda staan van de diverse overheden. 'Het zal wel meevallen' is een attitude die wel eens hard zou kunnen tegenvallen.

Rik Palmans

Voor € 15,- ben je een jaar lang lid!

Het Voerens Blaedsje is het kwartaalbericht van **Heem en Natuur Voeren**.

Secretariaat: secr@heemennatuurvoeren.be

<https://heemennatuurvoeren.be>

IBAN: BE10 7353 5203 4004 BIC: KREDBEBB

Samenstelling en eindredactie: Rik Palmans, Sint-Pieterstraat 7, 3792 Sint-Pieters-Voeren, rik@heemennatuurvoeren.be

Aan dit Blaedsje werkten mee: Ingrid Briers, Joep Buysen, Chris en Gudrun Coeckelbergh-Poelmans, Julien Geelen, Rik Palmans, Rita Plattau, Jettie de Wal.

Afgiftekantoor 3790 Voeren, Erkenningsnummer P 303632

Voerense kunstenaars in Teuven

In Voeren wonen en werken heel wat kunstenaars en creatievelingen.

Tijdens de laatste Parochiefeesten in Teuven, die traditioneel plaatsvinden op de laatste zondag van augustus, was er dit jaar een groepstentoonstelling met een aantal van hen. De tentoonstelling was het hele weekend te bezoeken. Er was eerder al spontaan een werkgroepje ontstaan onder de naam 'creatieVVoeren'. De nood om naar buiten te komen is groot.

Deze tentoonstelling werd zaterdag plechtig geopend door William Nijsen, schepen van cultuur, die heel opgetogen was met dit initiatief. Ook zondag kwam hij langs, in het gezelschap van burgemeester Joris Gaens, om nog een extra dankwoordje te richten aan de bedenkers en de doeners: Ancelina, Willem, Sanne en een ploeg vrijwillige kunstenaars en burens.

De deelnemende kunstenaars waren: Sanne de Jong met schilderijen, Morgan Muller met keramiek, Katrien Maris met foto's, Laura Silvano met poëzie, Nicole Claessen met schilderijen, Ancelina Akinci met keramiek, Justin Lorquet met foto's, Cassie Collings met keramiek, Rob van de Mortel met installaties, Albert Plusquin met schilderijen, Riet Lacroix met keramiek en beschilderde vazen, Irene Levy met schilderijen, Joke Viveen met bloemen en Ingrid Briers met haakwerk.

De vele bezoekers lieten zich positief uit over de werken, de inrichting en het initiatief.

Ingrid Briers

Onthulling van oorlogsmonument in Teuven

26 augustus 2023 werd in Sinnich, Teuven, het nieuwe monument onthuld ter herinnering aan de neergestorte Amerikaanse bommenwerper. Meer dan 200 belangstellenden waren bij de ceremonie aanwezig. Het was een uitgebreid programma met uitleg over het monument door Mark Beckers, een speech door William Nijssen, schepen van cultuur en door Kolonel Edward Dupont, officieel vertegenwoordiger in België van de minister van defensie van de Verenigde Staten.

Nadat het Monument werd onthuld door Sjeng Grisard, de oudste inwoner van Teuven en ooggetuige van de crash, sprak Deken Lemmens een bezinningstekst uit en zegende het monument. Volksliederen van België en de Verenigde Staten wer-

den gespeeld tijdens het hijsen van de vlaggen. Er werden bloemen gelegd door de Gemeente Voeren, de jeugd van KLV Teuven namens de bevolking en door Kolonel Dupont namens de Verenigde Staten. De Taptoe werd geblazen, het zangkoor van Teuven zong een prachtig lied en de schutterij van Sint-Martens-Voeren speelde een mooie afsluiter begeleid door Rinus Stalmeijer op de doedelzak.

Een historisch oorlogsvliegtuig vloog klokslag 19.00 uur een aantal rondjes boven de locatie, schitterend belicht door de avondzon. Na afloop liep de hele groep gezellig babbelend terug naar het Dorpshuis van Teuven onder begeleiding van de schutterij en een hele stoet originele legervoertuigen. Achter

het Dorpshuis hadden verschillende re-enactmentgroepen een heel legerkamp opgebouwd en in de kelder van het Dorpshuis hadden we een mooie tentoonstelling ingericht over de crash, met een gevonden propellerblad en munitie van de bommenwerper, veel geschiedenis over gevallen strijders van Teuven en een video-interview met de ooggetuigen.

Ook de volgende dag nog tijdens de Parochiefeesten van Teuven werd de tentoonstelling erg druk bezocht, wat nog veel reacties en verhalen opleverde. Men kon intekenen op een boekwerkje dat we nog gaan uitgeven met de meest uitgebreide informatie over het toestel, de bemanning, het verloop van de vlucht, de crash, graaf Yves de Sécillon die het leven hierbij liet, de oorlogsslachtoffers van Teuven en het ontstaan en de onthulling van het monument. Mark Beckers verrichtte een diepgravende studie om al deze gegevens te verzamelen. Wilt u dit boekje ook ontvangen dan kunt u daarop intekenen door € 8,- (+ € 4,-porto als het buiten Voeren opgestuurd moet worden) over te maken op IBAN BE10 7353 5203 4004 t.n.v. Heem en Natuur Voeren o.v.v. *Crashboekje* en uw naam en adres.

We mogen terugkijken op een erg geslaagd evenement, ge-

steund door Erfgoed Haspengouw, CERA en de gemeente Voeren, waarbij de vele aanwezigen zichtbaar genoten van het massale samenzijn. Een aangename avond met vele bekenden, een heel fijn sociaal gebeuren vooral! De combinatie met de Parochiefeesten en de Kunsttentoonstelling door creatievelingen uit eigen streek maakte deze gebeurtenis extra aantrekkelijk om te bezoeken.

Joep Buysen

Waar ooit de gemeenschappelijke dorpspoel was

In een vorig Blaedsje werd al het initiatief vermeld om aan de kerk van 's-Gravenvoeren nestkastjes voor zwaluwen op te hangen. Een ander initiatief dat tot stand kwam met steun van het Landschapsfonds van Regionaal Landschap Haspengouw-Voeren is de restauratie van een oude put in Mabroek (Remersdaal).

In een ander Blaedsje (nr. 63 [2019/3], pag. 512) kwam al eens ter sprake dat daar vroeger een poel lag die gemeenschappelijk was voor het hele gehucht. (Eigenlijk was ze verdeeld in mini-perceeltjes, die elk een eigen kadastrummer hadden, maar in de praktijk was het natuurlijk onmogelijk om alleen uit je eigen perceeltje water te scheppen.) Die poel was totaal dichtgeslibd en overwoekerd met brandnetels.

Ze helemaal in de oude staat herstellen was een onmogelijke opgave. Daarom maakte Hans Rijnders er met de hulp van een bevriende aannemer een overdekte put van met rondom een keurige verharding. Op die manier wordt het een stukje 'nieuw erfgoed' dat toch een link legt naar het verleden. Het is meteen een markant herkenningspunt in het gehucht, dat uitnodigt om er halt te houden. Voor de vele fietsers

bijvoorbeeld die hier passeren, om even uit te rusten. Of voor de lokale bewoners, om er een praatje te slaan.

Op 4 juni werd de op deze manier opgewaardeerde ontmoetingsplaats ingehuldigd in aanwezigheid van onder meer burgemeester Joris Gaens en gedeputeerde Inge Moors.

Rik Palmans

De Suisse

Journalist Xavier Lenaers wil een boek schrijven over de Suis- ses of kerkbaljuws in Limburg. Hij wil hun een gezicht geven en hun verhalen brengen. Wat waren hun taken vroeger en wat doen ze nog vandaag? Er zijn in héél België nog slechts vijf actieve Suis- ses. Ze zijn allemaal in functie in Vlaanderen. Twee van hen opereren in Limburg: de Pikman in de basiliek van Tongeren, en zijn collega in de kathedraal van Hasselt! Na het tweede Vaticaans concilie begin jaren 1960 zijn heel wat Suis- ses verdwenen. De vijf die nog overblijven zijn levend erf- goed dat niet verloren mag gaan.

Op zijn vraag wat er in Voeren gekend is van de Suisse weten Mathieu Paggen en Jean Duysens dat in Moelingen Jean Wal- pot, begrafenisondernemer van Eijsden, elke uitvaartplechtig- heid begeleidde in een suisse-kostuum met steekhoed voor- zien van pluimen.

Jean-Marie Ernon weet nog dat in 's-Gravenvoeren Jean (Zjeng) Duyckers Suisse was, zie foto uit 1943. Als vijfjarig jon- getje was Jean-Marie erg bang voor de Suisse, ook omdat die nogal eens streng optrad als achteraan in de kerk de boeren hevig zaten te discussiëren. Maar later in burger bleek Jean Duyckers een heel aardige man.

Samen met Pastoor Stassen is Jean-Marie gaan zoeken op de zolder van de pastorie en hebben ze het kostuum gevonden, voorzien van kleine mottengaatjes. De hoed ontbrak helaas, maar die is ondertussen elders opgedoken en wordt nu sa- men met het kostuum in de sacristie goed bewaard.

Als ceremoniemeester van de KV De Waggelerre hanteerde Jean-Marie nog jaren de hellebaard (wapenstok) tijdens de zitting. De hellebaard zelf werd door de Waggelerre ook lief- devol *d'r Suisse* genoemd. Helaas is die op een bepaald mo- ment gestolen. Als er iemand nog herinneringen aan andere Suis- ses heeft geven we die graag aan Xavier Lenaers door.

Joep Buysen

Wie weet meer over deze stenen?

Heb je een vraag over het Voerense verleden? Dan moet je bij Heem en Natuur Voeren zijn! Niet dat we altijd een antwoord kunnen geven – verre van zelfs – maar wij kunnen je vraag tenminste doorspelen aan een groter publiek. Zelfs als daar niets uitkomt, is er op die manier vaak toch weer iets vastge- legd dat anders verloren zou gaan.

In dit geval gaat het over twee stenen met initialen. De vraag ligt dan ook voor de hand: wat betekenen ze? Als er nog wat historische context bij kan, is het helemaal mooi.

De eerste steen staat midden in het Stroevenbos en werd ons signaleerd door Danny Zeevaert (Agentschap Natuur en Bos). Hij steekt ongeveer 60 cm boven de grond uit. Het viel Danny ook op dat de letters niet bovenaan staan maar hele- maal onderaan. Het is een M en een L, niet gescheiden maar met het verticale streepje van de L samenvallend met het rechterstreepje van de M. (Scheelde dat een kwartier minder kapwerk?)

Bij ML denk je meteen aan 'de Mheer de Loë', de familie die in in de 19de eeuw lang eigenaar is geweest van grote delen van Sint-Pieters-Voeren. Het kasteel van Mheer is overigens nog altijd in het bezit van de familie. Daarom vroeg ik aan de eige-

naar en bewoner daarvan, Diederik de Loë, of hij nog dergelij- ke stenen kende. Uit de overlevering zijn er stenen met de vermelding ML bekend in Sint-Pieter, antwoordde hij me. Maar zelf kende hij ze niet en andere stenen die geassocieerd worden met de oude familiebezittingen dragen meestal ande- re inscripties, zoals BL of LOE.

We kunnen toch geredelijk aannemen dat deze steen met de familie de Mheer de Loë in verband kan worden gebracht. Maar als iemand er nog meer over zou weten: de vraag is bij deze gesteld.

Een andere vraag kwam van Erika Brouwers: 'Bij mijn ouders thuis hebben we jaren geleden deze steen gevonden. We we- ten enkel dat de woning vroeger het Sint-Jozefshuis was, een jongensschool.' Het huis waar het om gaat ligt aan de achter- kant van de Muziekacademie in 's-Gravenvoeren, aan de Tien- hof.

Jean-Marie Ernon wist erover te vertellen dat het gebouw in- dertijd eigendom was van het decanaat Visé, waar de paro- chie 's-Gravenvoeren toen onder viel. Als kind heeft hij er nog de bijeenkomsten van de Chiro (die in 's-Gravenvoeren maar een kortstondig bestaan heeft gekend) meegemaakt. Er was

ook een bibliotheek, die gerund werd door de broers Jozef en Winand Vandenberg uit Schoppem. Toen er een nieuwe jongensschool werd gebouwd (het huidige gemeentehuis), vormde het Sint-Jozefshuis een tijdelijk onderkomen voor de kinderen. En in de tijd dat de parochie nog een kapelaan had, woonde die ook daar.

Daarmee weten we natuurlijk nog niet naar wie deze steen verwijst. Je zou denken dat hij voorbestemd was om in de gevel ingemetseld te worden. Misschien is dat niet gebeurd omdat de steenkapper duidelijk een fout heeft gemaakt: hij heeft geprobeerd een letter te corrigeren maar het daardoor helemaal verknoeid. De steen kapotslaan was dan – nog maar eens misschien – weer een stap te ver omdat hij de vorm had van een kruis. En als we toch bezig zijn met het maken van veronderstellingen: de initialen H.K. kunnen verwijzen naar Hubertus Kallen, die van 1885 tot 1920 pastoor was van 's-Gravenvoeren.

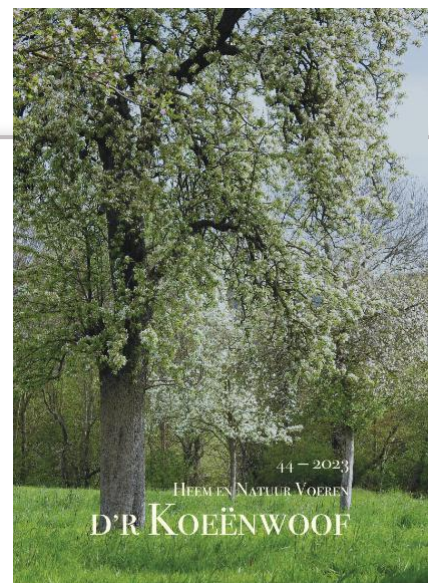
Over het embleem onderaan op deze steen is ook wel een en ander te vertellen. Het zijn de eerste drie letters van de naam *Jesus*. In ons alfabet is de H een medeklinker, maar in het Griekse komt hij overeen met een Ë-klank. De betekenis van die drie letters ging in de loop der tijden wel stilaan verloren, waardoor de derde letter ook niet meer als een Griekse S (Σ) werd geschreven en ze er zelfs een afkorting in gingen zien: *Jesus hominum salvator* (Jezus de redder der mensen) bijvoorbeeld. De jezuïeten gebruikten het overigens ook als hun logo. Elders in Voeren kom je dit embleem wel vaker tegen in gevelstenen, maar een verband met de jezuïeten moet je daar niet in zoeken. Het is een algemeen teken van godsvrucht, om de bescherming van het huis te vragen.

Rik Palmans

Een vaste activiteit als het einde van het jaar weer in zich komt, is **de presentatie van ons jaarboek, D'r Koeënwoof**. Sinds vorig jaar combineren we dat met **onze algemene jaarvergadering**. Het zal 'ergens in november' zijn, maar een exacte datum en locatie hebben we nog niet kunnen vastleggen. De uitnodiging daarvoor zal je dus via e-mail ontvangen.

Wat zal er allemaal aan bod komen in deze editie: de Kruisweg in de kerk van Moelingen (en andere kerken), de postkoets die ooit via 's-Gravenvoeren van Luik naar Aken reed, het huis *Het Wit Peerdt* aan de Pley, hoogstamboomgaarden, de korenwolf of hamster – het diertje waar ons jaarboek zijn naam aan ontleend heeft –, vogels uit de Voerstreek, ...

Net zoals vorige jaren is het dus een uitgave die heel wat informatie over het verleden van onze streek en over onze natuur bundelt voor de lezers van nu, maar ook vastlegt ook voor toekomstige generaties.

Kraanvogels op trek

een indrukwekkend én oorverdovend spektakel

De kraanvogel is een imposante vogel die rechtopstaand tot 120 centimeter groot is, met een spanwijdte van 1,80 tot 2,20 meter. Overtrekkende kraanvogels vliegen aan een snelheid tot wel 50-90 km/h, vaak in een V-formatie, net zoals ganzen en aalscholvers. Kraanvogels hebben een lange uitstekende nek en lange stelpoten.

De kraanvogel maakt een luidruchtig trompetachtig geluid, dat klinkt als een schel 'kroe kroe'. Van ver hoorbaar zal dit tijdens de trekdagen zorgen voor sfeervolle momenten, vooral dus in het oosten van het land (waaronder Voeren) omdat hier een belangrijke trekroute ligt.

Het moment waarop de doortrek start hangt samen met het weer: stijgende luchtdruk, open weer over de volledige migratie-as, rugwind en koudere temperaturen, zowel overdag als 's nachts. Voor kraanvogels zijn dit de ideale omstandigheden om de trektocht vanuit Scandinavië en Duitsland richting zuid aan te vatten.

Kraanvogels eten voornamelijk dierlijk voedsel zoals grote insecten, wormen en amfibieën. Wanneer ze op doortrek landen op onze velden eten ze eikels, overgebleven maïskorrels, granen en aardappelen die op de velden zijn blijven liggen. De eindbestemming is de regio Extremadura in centraal-west Spanje. Daar brengen ze de winter door in uitgestrekte hoogstamboomgaarden met steeneiken (*dehesas*), waar ze genoeg voedsel vinden (eikels dus).

Tijdens de herfsttrek passeren ze in het oosten van België, dus ook in Voeren. Hier komen ze zelden aan de grond, zuid-oostelijker, bijvoorbeeld in de Hoge Venen, gebeurt dit veel en zijn de aantallen ook groter. Een heel belangrijke stopplaats, waar duizenden vogels samenkomen, is het Lac-du-Der, in de Franse Champagne. In het najaar verloopt de trek verspreid in de tijd, maar is hij wel massaler dan in de lente.

Tussen 15 oktober en 15 november is het meestal hét moment. In Voeren was vorig jaar (herfst 2022) een zeer mooi jaar: op 19 oktober 2022 trokken 2.200 kraanvogels over; de grootste groep telde 2.000 exemplaren. Op 28 oktober en op 12/13) november 2022 trokken nog eens meer dan 3.300 kranen over, waarvan de grootste groep met ongeveer 500 vogels. Als je de najaarsdoortocht hebt gemist heb je nog een herkansing in de lente, meestal tussen 18 februari en 10 maart. De kraanvogels zijn dan wel 'gehaaster' want ze gaan naar de broedplaatsen.

2021 was zo heel indrukwekkend tussen 20 en 21 februari: 20/2/2021 => 2.535 ex

Kraanvogels blijven in vele gevallen trouw aan hun partner. Op de trek nemen zij hun jongen mee (volwassen vogels hebben zwarte hals).

– 14 data, max 400; 21/2/2021 => 5.125 ex – 23 data, max 900.

De evolutie van de kraanvogeltrek kan dagelijks gevolgd worden: www.facebook.com/kraanvogeltrek of cranes.sensing-clues.org/cranes/.

Chris en Gudrun Coeckelbergh-Poelmans (tekst en foto's)
(VogelsVoeren@hotmail.com
of CCnatuurfotografie@hotmail.com)

Wandelend door Teuven en 's-Gravenvoeren

De twee avondwandelingen die we afgelopen zomer organiseerden trokken telkens behoorlijk veel volk. De geïnteresseerde deelnemers konden er elke keer veel opsteken over het verre en nabije verleden, waar we overal nog de sporen van zien.

In Teuven was Joep Buysen onze gids. Op het kerkhof toonde hij enkele merkwaardige graven, bijvoorbeeld dat van de familie de Sécillon, die als eigenaar van het kasteel van Sinnich een belangrijke rol speelde in het dorpsleven.

We hadden het geluk dat er bij de deelnemers ook enkele autochtone Teuvenaars meeliepen. Hub Alleleijn en Alain Possen konden ons allerlei leuke details vertellen over plaatsen en dorpsfiguren die zij nog gekend hebben. Zoals *Sjroevewillem*, alias Guillaume Schonbroodt, die een handel in ijzerwaren, fietsen en brandstoffen had.

Het was ook de kans om eens de achterkant te zien van het huis in de Mostert, dat ooit nog het gemeentehuis van Teuven is geweest. Met aan die achterkant even mooi omlijste ramen als aan de voorkant (foto).

De wandeling in 's-Gravenvoeren, met Julien Geelen als gids, bracht ons naar het gebied tussen het dorp en Warsage: het uitgestrekte akkerlandschap dat doorkruist wordt door de spoorweg uit de Eerste Wereldoorlog.

Julien maakte er vooral een verhaal van over de vele veldkruisen die hier nog zijn te vinden. Sommige vinden hun oorsprong in de devotie van de vroegere bewoners. Zo liet Madeleine Theelen begin 19de eeuw de kapel oprichten die nu als de 'Madeleine-kapel' of 'witte kapel' bekend is.

Andere herdenken een schokkende gebeurtenis, zoals het kruis dat verwijst naar het plotse overlijden – 'subiet gestorven' – van Jacobus Cerfontaine in 1835. Ernaast staat het 'moordkruis' voor de in 1598 'jaemer-

lik dootgeschoeten' Hendrick Lynot. Beide stonden destijds onder het *Weersterbömke*, dat verdween bij de aanleg van de spoorweg. Een (devotie)kruis maakt er een trio van (foto).

Julien knoopte er ook anekdotes aan vast, zoals de 'vuurproef' die jongens uit een naburig dorp wel eens te wachten stond als ze voor de kermis naar 's-Gravenvoeren afzakten. Bang dat die 'hun' meisjes zouden opvrijen, onderwierpen de Voerense jongens de 'vreemdelingen' aan het 'loompachien': ze moesten een eind door de Voer lopen.

Aan kruispunten van veldwegen waar geen kruis stond, werden soms vreemde verschijnselen gesignaleerd. Zo was er de 'vuurman van de Wintjenshei' – een geest in een menselijk met een vuurkrans; hij zou een man geweest zijn die zich aan grafschennis had schuldig gemaakt – die aan Mennekesput wel eens late passanten durfde lastig te vallen. Om het gevaar te bezweren liet pastoor Kallen er in 1900 een groot kruis plaatsen. Van de vuurman is sindsdien niets meer vernomen.

Rik Palmans

Nieuw in d'r Voerense Dieksjonnaer

Me is neet zoe aod wie de heng, mè wie de teng (Men is niet zou oud als de handen, maar als de tanden).

Die howwe neet baeëter voonde es ... (die hadden niet beter gevonden dan..., ze waren niet slim genoeg om een betere manier te vinden iets te doen).

Went 't iezet werm is mót me d'rop howwe (als het ijzer warm is moet men er op slaan, men moet het ijzer smeden als het heet is).

Allelee mit krom bee, lupt 't gaanse dörp durree (Alleleijn met kromme benen, loopt het hele dorp door elkaar, kinderrijmpje).

Èe Sippenake huuësj te de kóttele krake (In Sippenaken hoor je de keutels kraken, onzinrijmpje)

Op g'n trèpket: Teuven, verdwenen huis in het centrum met trapjes voor de voordeur, 50°45'06.6"N 5°52'26.1"E.

Maar ook een hoekhuis in Sint-Martens-Voeren in de Kerkstraat met trappen voor de voordeur, waar vroeger een café was, 50°44'56.7"N 5°48'46.3"E

Dat waor éé groeët vuur, kaeël! (Dat was één groot vuur, kerel! Dat was een enorme brand, man!).

Hanepeke: De zaadjes uit de rozenbottel werden door deugnieten in de nek van een slachtoffer gewreven, waarop die vreselijk begonnen te jeuken.

Alle weend kumt truuk es bies (Alle (warme, zuid/zuidoosten) wind komt terug als (koude, droge) noord-/noordoostenwind).

't Geet vääö kaal in 'ne buul (Er gaat veel gepraat in een zak, doodoener als er veel en onbegrijpelijk gesproken of geroddeld wordt).

Mit gesjtopde zökke löps te langer es mit nuuj (met gestopte sokken loop je langer dan met nieuwe, de tijd dat iets nieuw is vele malen korter is dan na de eerste herstelling).

E groeët hoës met 'ne klènge zölder (Een groot huis met een kleine zolder: niet al te slim persoon).

Persjoenkele: in het Nederlands ook *persjoenkelen*: de aflat van Portiuncula verwerven. Het volkse woord *persjoenkelen* komt van het Latijnse woord *portiuncula*, wat een verkleinwoord is van *portio* en betekent klein deel, kleine portie. *Portiuncula* heeft betrekking op de kleine kapel in Assisi, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van de Engelen, die door de heilige Franciscus werd herbouwd, en waar de wieg stond van zijn kloosterorde. Later werd de kapel overbouwd door de grote Santa Maria degli Angeli. Destijds verleende Rome een volle aflat voor iedereen die dit kerkje bezocht om te bidden. Later werd dit gebruik veralgemeend zodat men op bepaalde dagen in 't jaar (Maria Hemelvaart, Allerzielen) ook in de eigen kerk met een kerkbezoek volle aflaten kon verdienen. Veel mensen gingen dan even bidden in de kerk, liepen even naar buiten, een rondje rond de kerk, en dan weer naar binnen om de volgende aflat te verdienen. Sindsdien spreekt men van *persjoekelen* als iemand wat veel de kerk bezoekt of veel in en uit of heen en weer loopt.

Joep Buysen

Er is zojuist een totaal nieuwe versie 2023 op onze website geplaatst en die omvat nu bijna 6.000 ingangen:
<https://heemennatuurvoeren.be/Dieksjonnaer.html>
of via de link op de homepage.

Jean-Marie Ernon reageerde op enkele zaken in het vorige Voerens Blaedsje:

Het artikel van Rik over het bocagelandschap riep de herinnering op aan een artikel in *Niveau* (uitgegeven in Maastricht, enkele jaren geleden) en geschreven door Guy Van Grinsven. Hij had het ook over de nagelfabriekjes in de regio Herve. Hij had daar zelf een naam voor, hem in het oor gefluisterd door een bejaarde Hervenaar. Ken je die naam? Als je weet dat *nagel* in het Frans *clou* is, dan is zo'n fabriekje een *clouterie*. Maar als een Voerenaar dat hoort dan meent die dit te horen: *kloeëteriej*.

Joep Buysen zegt erover: De *dieksjonnaer* van het Voerens op onze website kent wel *kloeëte*, in de betekenis van kloten of testikels. Het is dus niet duidelijk of een *kloeëteriej* ook iets met het vervaardigen van spijkers heeft te maken.

In zijn *Dictionnaire géographique de la Province de Liège* (1831) wijdt Ph. Vander Maelen een hoofdstukje aan de *clouterie* in het Luikse (pag. 47-49). Ze kon zich volgens hem hier ontwikkelen om twee redenen: de beschikbaarheid van steenkool, maar ook 'de landbouw op zeer verdeelde eigendommen, die voornamelijk bestaan uit weilanden omsloten door heggen, waardoor de boeren veel vrije tijd hebben'. Ook veel andere beroepsgroepen hadden vooral 's winters niets om handen en werkten dan in de *clouterie*, naast 'une foule d'enfants travaillant avec leurs parents'. Over die kinderarbeid zegt Vander Maelen dat kinderen, zowel jongens als meisjes, meewerkten 'van zo vlug ze een hamer kunnen hanteren'. Hij zag dat vooral als een concurrentieel voordeel ten opzichte van andere landen! Het enige vervelende vond hij dat ze elders vaak goedkoper ijzer konden krijgen.

Sinds 1815 was transport via het water mogelijk en dat had de exportmogelijkheden doen toenemen. Het is niet duidelijk over welke waterweg hij het heeft; hij geeft wel aan dat sinds de onafhankelijkheid van België – *les événements de 1830* – de export naar Nederland is weggevallen.

Nog een reactie van Jean-Marie: In deze periode van het jaar krioelt het van de vroege fruitsoorten. Jammer dat de Voerenaar zijn taal wil moderniseren! Toen ik laatst aan enkele burens met wie ik wat babbelde zei: 'Noe gaon ich mich gèt meerbele ieëte' hoorden ze het donderen in Keulen. Het woord *meerbel* was totaal onbekend. Zij eten dan *fraese* of *aar-beie!* Mijn inwonende groot tante (geboren Voerenaar, van rond 1885) leerde het ons; in mijn jeugd was dit het enige woord voor die fruitsoort. In de *Dieksjonnaer* lees ik dan weer dat *meerbel* een spotnaam was voor *Meertens*.

Joep Buysen: In Sint-Martens-Voeren is (was..?) het *elber* (*elberke*, *elbere*). *Elber*, *erbel*: de L/R verwisseling noemt *Weynen Etymologisch Dialectwoordenboek* een gevolg van dissimilatie. Dan lijkt me *meerbel* verwant aan *erbel*. En in Moelingen is het dan weer *erbees* (*erbeze*).